

VERKSAMHETSBERÄTTELSE 2003

Gunnar Ekströms professur i numismatik

Numismatiska Forskningsgruppen

ARKEOLOGISKA INSTITUTIONEN
STOCKHOLMS UNIVERSITET

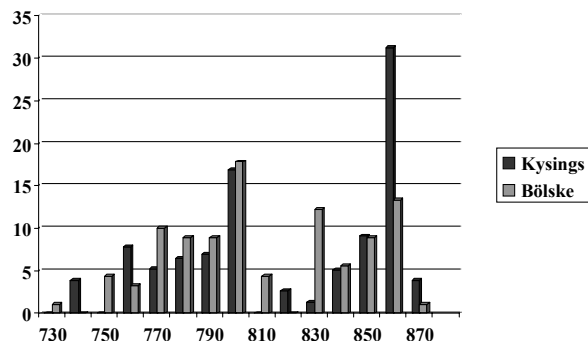

Fig. 9. Diagrammet visar den procentuella fördelningen av präglingår per decennium av de bestämbara mynten i fynden Kysings och Bölske på Gotland, båda med tpq 876,5.

eventuellt kunna se hur samhällsutvecklingen inom de olika landskapen/regionerna skett. Jag hoppas att under våren kunna publicera ett par artiklar med databasen som grund. Databasen finns tillgänglig för den som önskar ta del av den vid Numismatiska Forskningsgruppen, Stockholms universitet.

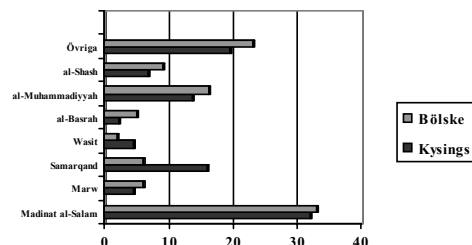

Fig. 10. Myntortssammansättningen i procent i fynden från Bölske och Kysings.

Referenser:

Holst, Gunnar. 1973. Mynt av arabiskt ursprung funna i Skandinavien. Göteborg.
Landgren, Johan. 1998. Från Samarqand till Stora Sojdeby. C-uppsats i Arkeologi, Stockholms universitet.

ARKEOLOGISKA INSTITUTIONEN
STOCKHOLMS UNIVERSITET

GUNNAR EKSTRÖMS PROFESSUR I NUMISMATIK NUMISMATISKA FORSKNINGSGRUPPEN

2003

1. Gunnar Ekströms professur i numismatik och penninghistoria

Genom ett donationsbrev av Wera Ekström instiftades Gunnar Ekströms stiftelse för numismatisk forskning 1974. Stiftelsen bekostade bl.a. Gunnar Ekströms professur i numismatik och penninghistoria vid HSFR med placering vid Stockholms universitet, Arkeologiska institutionen.

Genom ett riksdagsbeslut överfördes professuren till Stockholms universitet 1 juli 1994, men verksamheten kommer även framöver att bekostas av Gunnar Ekströms stiftelse. Detta beslut ligger i linje med Wera Ekströms intentioner som syftade till att upprätta en universitetsprofessur. Flyttningen innebär inte några förändringar beträffande verksamhetens inriktning. Verksamheten bedrivs under namnet Numismatiska forskningsgruppen, förkortat NFG, och Stockholm Numismatic Institute på engelska.

Verksamheten, som sedan oktober 1996 skett i egna lokaler i kvarteret Pegasus i Gamla Stan mitt emot Kungliga Slottet, flyttade 1 april 2003 till nya lokaler i Frescati hage i universitetsområdet. Den fasta personalen består sedan flytten av en professor (heltid) och en redaktionsekreterare (halvtid). Ett varierande antal studenter skriver uppsatser under 5-10 veckor. Därutöver finansierar tidvis Gunnar Ekströms stiftelse några doktorandstipendier och begränsade forskningsprojekt som utförs vid NFG.

2. Forskningsaktuellt – Myntfynd i Småland

År 1982 inleddes en publicering landskapsvis av alla myntfynd. Den är ett projekt inom kommittén Sveriges Mynthistoria och benämns Landskapsinventeringen. De två första volymerna utgavs i samarbete mellan Kungl. Myntkabinettet och NFG (då under namn av Numismatiska Institutionen). När NFG överfördes till Stockholms universitet 1988 upphörde NFG att vara samarbetspartner och kommittén Sveriges Mynthistoria skulle omorganiseras. Sedan 1988 har Kungl. Myntkabinettet övertagit ansvaret för utgivningen. Fynden i 15 landskap har hittills redovisats i 10 volymer.

Forskning och undervisning är professurens huvuduppgifter. Det markeras genom att verksamhetsberättelsen avslutas med en kortare artikel som redovisar aktuell forskning med anknytning till undervisningen eller ett forskningsprojekt. Vidare görs sedan 1998 en genomgång av fynd från ett eller flera landskap - hittills behandlade landskap är Halland, Södermanland, Västmanland, Västergötland och Öland. Tanken är att fynden redovisas översiktligt med beskrivning och analys av utvecklingen fram till 1700-talets slut. I årets verksamhetsberättelse kommer Småland att behandlas.

Småland var fram till 1645/1658 ett gränslandskap mot Danmark. Naturresurser i form av gruvor (den lilla guldgruvan i Ädelfors är ett undantag) eller stora jordbruksområden saknas. Kommunikationer externt kunde utnyttja den långa kusten, medan interna transporter var hänvisade till landvägarna genom stora skogsområden vilket försvårade transporter ända fram i modern tid. De naturliga avsättningsvägarna ledde ofta till de under medeltiden danska landskapen Blekinge, Halland och Skåne. Läget som gränslandskap

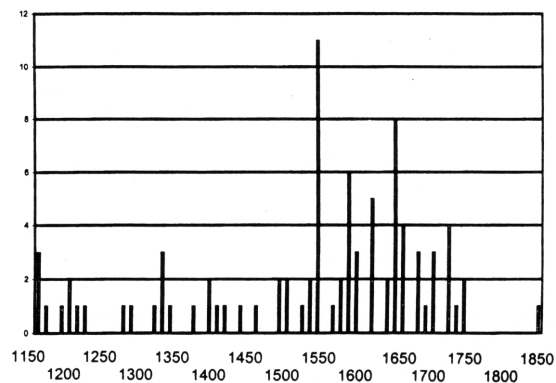

Fig. 1. Antal småländska skatter efter slutmynt (t.p.q.) per decennium under medeltid och nyare tid.

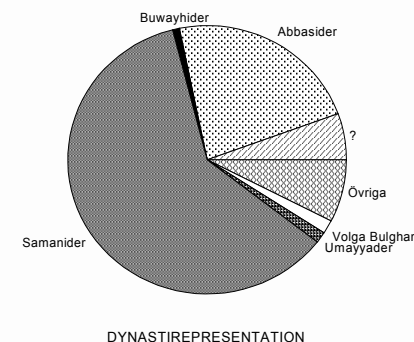

Fig. 7. Diagrammet visar fördelningen av de svenska myntfyndens dynastitillhörighet.

Dynasti	Antal	%
Samanider	38523	62,5
Abbasider	14201	23
Volgabulgarer	995	1,6
Umayyader	862	1,4
Buwayhider	492	0,8
Hamdanider	250	0,4
Saffarider	236	0,4
Tahirider	227	0,4
Uqaylider	107	0,2
Marwanider	90	0,2
Banijurider	86	0,1
Idrisider	39	0,06
Spanskumayyader	33	0,05
Ikhshidider	20	0,03

Fig. 8. Antalet mynt per dynasti.

Bölskefyndet, samt att det är ytterligare ett tecken på att Kysingsfyndet varit en mer aktiv depå.

Figurerna ovan visar ett litet urval i diagramform av den mängd olika sammanställningsmöjligheter databasen möjliggör. Det vore intressant att fördjupa sig ytterligare i eventuella skillnader och likheter i fyndsammansättningarna mellan landskapen och andra regioner i Sverige. Resultaten kan sedan jämföras med annan arkeologisk forskning för att

första hälft, där Öland visar en uppgång från 910- till 940-talet. Gotland uppvisar däremot en konstant nedgång från 920-talet fram till 970-talet.

Det stora antalet mynt präglade från 890-talet och framåt beror främst på samanidernas omfattande myntning under denna period. Det samanidiska myntmaterialet dominerar stort och utgör 88,2 % av de påträffade islamiska mynten från år 950 och framåt (Landgren 1998, 15).

Fig. 7 och 8 visar de vanligaste dynastiernas representation i det islamiska myntmaterialet som påträffats i svensk jord. De samanidiska mynten dominerar kraftigt i jämförelse med övriga dynastier och utgör 62,5 % av det totala antalet islamiska mynt. I fig 8 redovisas antalet påträffade mynt per dynasti i tabellform.

Diagrammet i fig. 9 visar den procentuella sammansättningen av de islamiska myntens präglingår i de båda gotländska depåfynden Kysings i Vall sn och Bölske i Eke sn. I stort är sammansättningen överensstämmande bortsett från ett par decennier. Skillnaderna gäller främst mynt präglade under 830-talet och 860-talet. Kysingsfyndets stora koncentration av mynt från 860-talet kan tyda på att den varit en mer aktiv depå än depå påträffad i Bölske, d.v.s. att den har fyllts på med mynt mer kontinuerligt fram till det slutliga nedläggandet.

Men vilka myntorter finns representerade i fynden? Är det några skillnader i sammansättningen mellan fynden på det området? Databasen innehåller uppgifter om myntort där dessa är bestämda och en sammanställning av de uppgifterna kan ses i fig. 9 nedan.

I stapeldiagrammet är de vanligaste myntorterna i fynden namngivna och som synes uppvisar fynden snarlika sammansättningar. Den enda tydliga skillnaden är representationen av mynt från Samarqand som är mer dominerande i Kysings än i Bölske. Med tanke på att det i övrigt är en slående likhet mellan den procentuella representationen av myntorter mellan fynden är det kanske lätt att avfärda skillnaden mellan myntorten Samarqand som en slump. Men ett svar på frågan kan finnas vid en jämförelse mellan fig. 4 och fig. 9. Majoriteten, eller 10 av totalt 14 av de mynt som är präglade i Samarqand och som är representerade i Kysingsfyndet slogs under 860-talet. Vid en närmare studie av fig. 4 kan man se en ganska tydlig ökning av importen av mynt präglade i Samarqand under 860-talet. Som nämnts tidigare i kommentarerna till fig. 9, tyder sammansättningen på att Kysingsfyndet varit en aktiv depå innan slutligen lades ned. Detta är med stor sannolikhet en förklaring till att representationen av mynt präglade i Samarqand är högre i Kysingsfyndet än i

gjorde området utsatt i krigstid (Danmark var en ständig fiende) även om befolkningen på ömse sidor om gränsen bevarade freden. Geografiskt var landskapet uppdelat på ett antal större bygder som var och en utgjorde små land (härigenom namnet Småland) varav de mest kända är Finnveden och Varend. Av de många städerna hade Kalmar störst betydelse, vilket inte minst visas av att den under medeltiden var en av tre svenska städer som, jämte Stockholm och Visby, hade en ringmur. Kalmar var en av rikets viktigaste handelsstäder och låg i centrum av en smal, bördig kustremsa. Växjö var centralort i inlandet och en av rikets minsta stift under medeltiden. Myntning förekom i Kalmar (ca 1275-1375) och Jönköping (ca 1250/75-1354?).

Alla data som redovisas här bygger på information i de databaser som finns vid NFG vilket betyder att materialet kommer att bli något större när en komplett genomgång gjorts i samband med Landskapsinventeringen. Databaserna täcker nu huvudsakligen skattfynd samt större hopade fynd medan små hopade fynd och lösfynd som regel ännu inte hunnit registreras.

Myntfynden i Småland har tidigare inte behandlats närmare. Myntskatter (här definierat som minst 2 mynt nedlagda vid samma tillfälle) är mycket ojämnt fördelade på olika perioder. Ett utmärkande drag under alla perioder är ett påfallande stort antal skatter varav åtta innehåller fler än 1.000 mynt med Maltorp med ca 5.000 mynt som den största (slutmynt 1465).

Antalet funna mynt inkl. lösfynd och hopade fynd uppgår totalt till 34.641, vilket gör Småland till det femte myntfyndsrikaste landskapet i Sverige. De hopade fynden kommer främst från ett stort antal kyrkor med Växjö domkyrka (1.123 ex.) i spetsen. Åtta kyrkor och en borggruin (Piksborg) har vardera fler än 100 mynt. Skattfynden fördelas tidsmässigt på följande sätt (fig. 1):

<i>Period</i>	<i>Tid</i>	<i>Fynd</i>	<i>Mynt</i>
Romersk järnålder	0-400	3	18
Folkvandringstid	400-550	3	13
Vendeltid	550-800	-	-
Vikingatid	800-1140	26	3.925
Medeltid	1140-1520	30	20.271
Nyare tid	1520-	68	5.831
<i>Totalt</i>		<i>130</i>	<i>30.059</i>

För fyra skatter saknas uppgift om antal mynt och i två vikingatida gravar finns mellan två och fyra mynt vilket gör att de formellt är skattfynd.

Romersk järnålder 0-400

Den äldsta myntimporten till Sverige bestod av romerska denarer präglade under de första och andra århundradena e.Kr. Enstaka guld- och bronsmynt

finns också och tillhör dessa och de därpå följande seklen. Fynden i Sverige omfattar totalt 7.705 ex. varav 6.558 från Gotland. Från Småland finns två skattfynd från Kalmar med 5 resp. 7 denarer. Ett tredje skattfynd, från Nygård, Lofta sn vid kusten längst i norr, består märkligt nog av 6 bronsmynt, men ett bronsmynt finns även som lösfynd. Till detta kan läggas fem lösfunna denarer, alla från kalmartrakten, varav en kommer från en grav.

Folkvandringstid 400-550

Folkvandringstiden är den tid då guldets helt dominerande genom fynden av väst- och östromerska solidi (inkl. efterpräglingsar). Av totalt 791 ex. i svenska fynd står Öland och Gotland sammanlagt för 78%. Medan importen till Gotland nästan uteslutande ägde rum efter 491 finns det på Öland bara tre fynd med sammanlagt 6 ex. som har slutmynt efter 475. I Småland finns sammanlagt 23 ex., varav två lösfynd kommer från fynd långt in i landet, medan resten hittats dels i det bördiga kustområdet norr och söder om Kalmar (sammanlagt 12 ex.) dels i ett skattfynd med 9 ex. från Hässelstad, Lofta sn vid kusten nära gränsen mot Östergötland. Tidsmässigt visar fynden en klar koppling till de öländska fynden. Alla mynt är tidiga, d.v.s. t.p.q. 475 eller tidigare med undantag för ett sent lösfynd (t.p.q. 491). Ett av mynten präglades under Romulus Augustus 475-476, den siste kejsaren i det Västromerska riket. Ytterligare tre ex. från denne kejsare är funna i Sverige, alla tre på Öland.

Skatten från Hässelstad, slutmynt 457, är intressant eftersom den är den enda skatten som kan peka på att importen av solidi till Sverige kan ha börjat redan före ca 475.

Vikingatid 800-1140

Totalt har 244.150 mynt från 2.743 fynd (varav 902 har fler än 1 mynt) hittats i Sverige. Gotland står för 2/3 av alla funna mynt. Under ett äldre skede (ca 800-970) skedde importen nästan uteslutande österifrån. Vid mitten av 900-talet minskade denna import radikalt och från 970-talet inleddes en blygsam import av västeuropeiska mynt. På 990-talet exploderade importen av tyska och engelska mynt.

De vikingatida fynden i Småland omfattar totalt 3.949 mynt varav 24 är lösfunna och de övriga kommer från 26 skattfynd.

Det tidigaste fyndet i Småland är Åskedal, Loftahammar sn vid kusten längst i norr med 2.049 mynt och slutmynt 864/5. Det betyder samtidigt att den är den äldsta vikingatida svenska skatten med fler än 1.000 mynt. Av mynten var 72% fragment. Broby vid kalmarkusten har slutmynt 867/8 och av 82 ex. är inte mindre än 92% fragment. Sex skatter med slutmynt mellan 906/7 och 962 har mellan 45 och 212 ex., främst dirhemer men två innehåller även tre resp. ett nordiskt mynt, d.v.s. mynt präglade i Sydsandinavien, vilket pekar

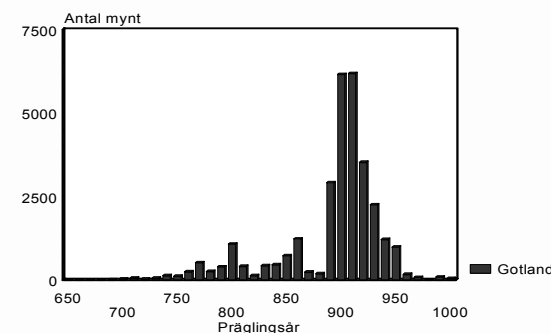

Fig. 6. Diagram över präglingsår för samtliga bestämda islamiska mynt funna på Gotland.

sammansättningen yttrar sig mellan exempelvis olika svenska landskap. Som kan utläsas av diagrammen i fig. 5 är det importerade islamiska myntmaterialet i Skåne och Öland relativt överensstämmande då det gäller präglingsår. Gemensamt är de stora importtopparna av mynt präglade kring år 800 och 900-950, samt det relativa fåtalet mynt som finns representerade från mitten av 800-talet. Det finns givetvis även skillnader i materialet. Både Öland och Skåne har toppar under 900-talets första årtionde och en mindre tillbakagång under 910-talet. Under 920-talet och fram t.o.m. 940-talet ökar antalet mynt i de öländska fynden, medan de håller en mer konstant lägre nivå i de skånska. Eftersom det råder skillnader mellan landskapen under den här perioden, kan man med större säkerhet säga att diagrammen inte speglar mängden präglade mynt under perioden, utan istället beror på skillnader i importen.

Vidare kan noteras att Skåne har en import av islamiska mynt fram till 1000-talet, om än en begränsad sådan. Öland däremot, verkar helt ha upphört med importen efter 950-talet från vilket årtionde det yngsta myntet är påträffat. Öland verkar dessutom ha ett äldre myntmaterial än Skåne. Detta behöver dock inte nödvändigtvis innebära att man börjat importera islamiska mynt till Öland tidigare än vad man gjort i Skåne, eftersom de tidiga mynten kan ha importerats till Skåne i ett senare skede.

Fig. 6 visar myntmaterialet i de gotländska fynden. Det man först noterar är den otroliga mängd mynt som påträffats där i jämförelse med t.ex. Öland och Skåne (fig. 5). Det finns även andra skillnader mellan det gotländska fyndmaterialet och det öländska och skånska. Det gäller framförallt de importerade mynten som präglats under mitten av 800-talet, där Gotland uppvisar en uppgång i motsats till Öland och Skåne. Det öländska och gotländska materialet skiljer sig också under 900-talets

Samaniderna inleder en omfattande myntning i de östligare delarna av Kalifatet kort tid efter det att de kommit till makten på 890-talet. Samarqand är en av de mest betydande myntorterna under den samanidiska dynastin vilket framgår tydligt av diagrammet i fig. 4.

Då uppgifter om fyndort givetvis finns upptagna i databasen är det enkelt att genomföra jämförande studier om hur likheter och skillnader i fynd-

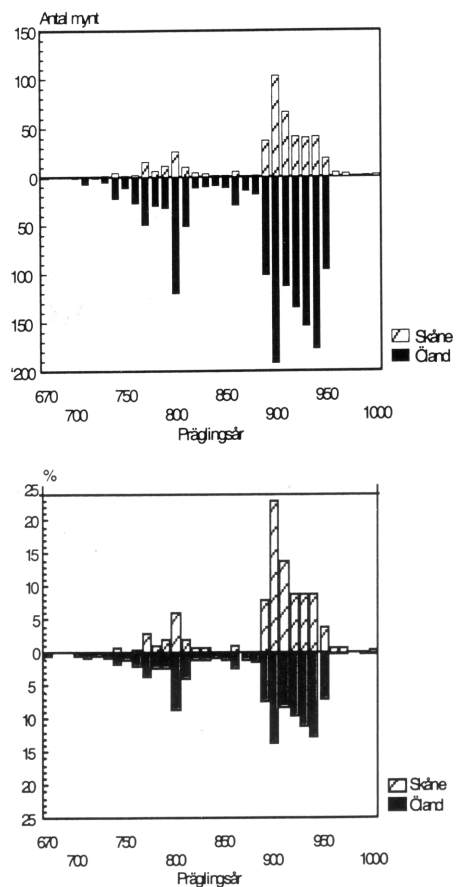

Fig. 5. Diagrammen visar det totala antalet bestämda islamiska mynt i Skåne respektive Öland.

på kontakter västerut.

När myntimporten västerifrån inleddes på allvar finns tre skatter från 990-tal som alla är funna långt in i landet. En dåligt dokumenterad skatt från kalmarkusten hittad redan 1673 kan också höra till detta skede. Liksom för Öland pekar allt annars på att kontakterna västerut ännu inte fanns vid kalmarkusten vid denna tid. Inlandsfynden antyder snarast en importväg via Skåne. Därefter följer ett tidsmässigt uppehåll till sex skatter med slutmynt mellan 1046 och 1062, varav hälften i inlandet och hälften vid kusten. Främst de förra har ett mycket stort inslag av danska mynt vilket antyder vilken väg de importerats.

Ett udda inslag utgör två norska mynt, ett unikt Harald Hårdråde 1047-1066 (fig. 2) från Torlarpsskatten, slutmynt 1051, och ett Olav Kyrre 1067-1093 funnet i Gränna kyrka.

En synnerligen märklig skatt från Törnebysslätt (se även nedan) med mynt från inte mindre än fem tidsperioder som slutar 1512 inleds med 8 vikingatida mynt varav det yngsta är präglad efter 1080. Revsudden, slutmynt 1100, är den yngsta vikingatida fastlandsskatten och består av nio tyska och engelska mynt.

Tio fynd kommer från gravar. Det yngsta från Rogberga utanför Jönköping har slutmynt 1047.

Medeltid 1140-1520

Efter vikingatidens skatter, som karaktäriseras av de importerade mynten, domineras de medeltida skatterna normalt av inhemska mynt. En skatt med för Sverige unik sammansättning hittades 1885 på Åby prästgård utanför Kalmar. Den bestod enbart av ett 30-tal danska Lundamynt från Knut VI 1182-1202. Annars inleds kalmarkustens medeltid med nio skatterna mellan ca 1180 och 1250, den största från Tingby i Dörby sn med 3.882 mynt. Alla har gotländska mynt som nästan enda inslag. Längre in i landet finns två skatter. En liten från ca 1200 hittades redan 1774 i Växjö domkyrka med 15 engelska och tyska mynt. Till sin sammansättning liknar den västsvenska skatter från samma tid. En betydligt större, 3.174 ex., kommer från Öggestorp kyrkogård inte långt från Jönköping och har samma sammansättning som

Fig. 2. Norge. Harald Hårdråde 1047-1066. Nidarnes. Detta unika mynt ingick i skatten från Torlarp. Myntet finns nu i myntkabinettet i Köpenhamn.

kalmarkustens skatter. De många skatterna från denna inledande fas kan kopplas till en myntcirkulation som i hela östra Götaland dominerades av gotländska mynt.

Efter 1250 infördes en reglerad myntcirkulation och de gotländska mynten ersattas med kungens mynt, vilket först syns i skatten från Ramkvilla kyrkogård, slutmynt ca 1265 med fler än 200 gotländska brakteater. Den inleder perioden 1250-1350, då återkommande myntindragningar var ett stående inslag, vilket medförde få skattfynd; förutom Ramkvilla finns ytterligare bara två skatter.

När systemet med myntindragningar upphörde ökar antalet skatter på nytt. Fjorton skatter har slutmynt 1354-1512 och fr.o.m. nu får skattfynden en större geografisk spridning i landskapet. Att Kalmar fortfarande hade stor betydelse visas emellertid av att periodens två näst största skatter hittats dels i staden, 1.739 mynt från främst Magnus Eriksson 1319-1363, dels strax utanför staden, Törnebysslätt med 1.857 mynt, slutmynt 1512. Från början av 1400-talet dyker utländska (till vilka då även de gotländska får räknas) och dominerar från 1420-talet. Periodens största skatt, Mossåkra, Rums-kulla sn, slutmynt 1465, har 5.000 mynt varav hälften är svenska och nästan lika många gotländska. Den märkliga skatten från Törnebysslätt (se ovan) dominerar av 1.843 danska sterlingar från 1420-talet.

Under senmedeltiden dyker också små mängder utländska medeltida guldmynt upp i fynden. Från Småland finns nio ex., alla från lösfynd. Den äldsta är präglad redan 1377-1402 i Nederländerna under greve Wilhelm I av Gelderland.

Nyare tid från 1520

Svenska mynt dominerar åter fynden fr.o.m. Gustav Vasa, men från ca 1550 och fram till 1600-talets början kan utländska mynt, främst lägre nordtyska

Fig. 3. Erik XIV. 16 öre (klipping) 1563. Den skatt som 1624 hittades i Kristoffergilletts hus i Kalmar bestod sannolikt enbart av 80 ex. av denna valör som präglades 1562-1568.

Databasen ger möjligheter till en mängd olika sammanställningar och ett exempel kan ses i fig 3 där de vanligaste islamiska myntorterna som finns representerade i de svenska fynden visas.

Som synes dominerar al-Shash och Samarkand stort i fyndmaterialet. I de båda myntorterna producerades mängder med mynt under samaniernas enorma myntning från 890-talet och knappt hundra år framåt. Även på de övriga myntorterna i diagrammet präglades stora mängder mynt, men detta ter sig ändå blygsamt i jämförelse med al-Shashs och Samarkands myntning.

Databasens tillkomst gör det även lättare att jämföra de olika präglingsorternas dominans under olika perioder. Fig. 4 visar två exempel på utdrag ur databasens information i diagramform. Som synes har Wasit sin storhetsperiod under den tid då den umayyadiska dynastin härskar i Kalifatet. När denna dynasti sedan avsätts av abbasiderna år 750 upphör i det närmaste myntningen i staden, för att sedan återupptas drygt 100 år senare.

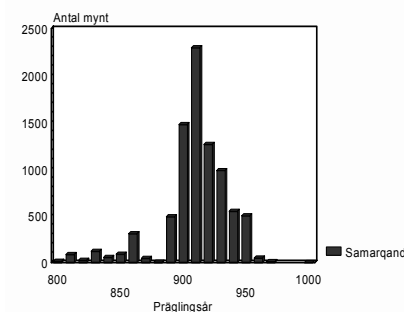
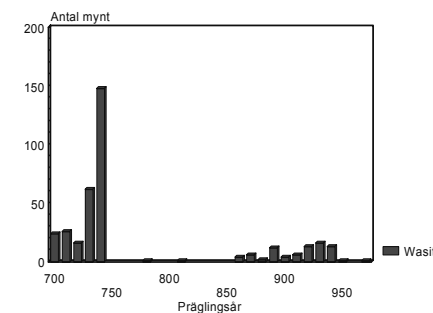

Fig. 4. Diagram över antalet bestämda vikingatida mynt funna i Sverige som är präglade på myntorterna Wasit och Samarkand.

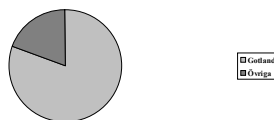

Fig. 2. Cirkeldiagrammet visar andelen vikingatida islamiska mynt i fynden på Gotland (81%, 61 026 ex.) och i de övriga landskapen (19%, 14 697 st) tillsammans.

mynten har drygt 61 000 registrerats i databasen. De 14 000 mynten i den 65 kilo tunga Spillingsskatten har inte lagts in i databasen eftersom det fortfarande pågår ett projekt för att bestämma dessa mynt. Det innebär att när det projektet är klart kommer det att saknas data om drygt 5 000 mynt, vilket är en betydligt lägre siffra än vad som uppskattades innan projektet inleddes. Resultatet blev således över förväntan.

Genom databasens tillkomst har möjligheterna till forskning inom området ökat väsentligt. Databasen har en mängd olika sammanställningsmöjligheter och uppgifter såsom präglingsår, präglingsort, myntherre, dynastitillhörighet, fyndort, fyndår, vikt, referenser etc har lagts till de tidigare registrerade uppgifterna. Genom dessa uppgifter kan man lättare se hur mynten importerades under olika perioder under vikingatiden, vilka präglingsorter som dominerar och hur skillnader i myntmaterialet på olika platser i Sverige yttrar sig. Kunskapen om skandinavernas kontakter österut kommer således att öka genom databasens tillkomst.

Den absoluta majoriteten (81%) av de islamiska mynten har påträffats på Gotland som är en unik plats i dessa sammanhang (fig. 2). Nya depåfynd görs nästan varje år och materialet växer därför ständigt. I fig 2 är Spillingsskatten med sina 14 100 mynt inkluderad, men även om denna skatt exkluderas dominerar det gotländska materialet (då 74 % av fyndmassan).

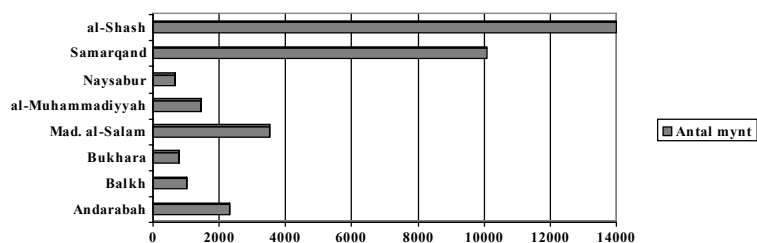

Fig. 3. Några av de vanligaste myntorterna som finns representerade i de svenska fynden.

valörer, ingå eller t.o.m. dominera. Därefter återtar de svenska en nästan totalt dominerande roll.

En koncentration på ca 10 skattnedläggningar kan kopplas till Nordiska sjuårskriget 1563-1570. Alla skatterna är små, under 100 ex. En hittades redan 1624 i samband med reparationen av Kristoffergilletts hus i Kalmar och bestod av 80 klippingar från Erik XIV. För detta fynd uppbars "danar" om 42½ daler. Begreppet danaarv användes i Magnus Erikssons landslag för att beteckna när kungen tog arv efter någon som saknade arvingar. I detta fall får man förstå det som ett inlösensärende eftersom en ersättning utgick. Ersättningens storlek antyder också att alla mynten hade valören 16 öre (=½ daler). Skatten är därmed en av Sveriges äldsta kända skattfynd med detaljerade uppgifter.

Även vid tiden för Kalmarkriget 1611-1613 finns en anhopning av skatter, varav de flesta är mycket små.

Ett speciellt utländskt inslag sker under en hundraårsperiod från 1500-talets mitt, då utländska stormynt i silver (talrar) importerades i stort antal, vilket skatterna ger en liten antydning om. Skatten från Kråkeryd, Långaryd sn, slutmynt 1650, är störst med 80 talrar varav 77 utländska, främst från Tyskland och Nederländerna. Tre andra skatter med slutmynt 1609-1639 innehåller enstaka utländska talrar. Dessutom finns åtta lösfynd med talrar. Även utländska guldmynt fortsatte man att importera ända in på 1700-talet. De återfinns som åtta lösfynd med präglingsår 1587-1656, samt en liten skatt med 3 ex., slutmynt 1662, från Gripenbergs slott.

Det finns även ett flertal fynd av plåtmynt. I Kalmar hittades en av sju bevarade ex. av 10 daler sm 1644. En 8 daler sm 1661 finns märkligt nog som ett lösfynd i ett område i inlandet (Skatelöv sn) som även har en plåtmyntskatt från denna tid. Fyra plåtmyntsfynd från 1670-talet kan troligen alla kopplas till skånska kriget. Plåtmynten dominerar även fynden på 1700-talet. Ett undantag är skatten från Stensholm, Hakarp sn, slutmynt 1767, med 453 huvudsakligen små silvermynt. Den kronologiska sammansättningen visar att det i detta fall snarast rör sig om en familjeförmögenhet som sparats i flera generationer. Skatterna avlutas med ett sent fynd av kopparmynt från Karl XIV Johan och Oskar I.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att Småland är rikt på myntfynd under alla perioder. Kusten runt Kalmar och längst i norr (trakterna kring Västerviks föregångare Gamleby) är framträdande fram till högmedeltid och pekar på utvecklade handelskontakter. Det avspeglar sig också i rikedomerna på tidiga stenkyrkor i det förra området. Den medeltida bebyggelseexpansionen i inlandet märks i form av en större geografisk spridning av fynden fr.o.m. senmedeltiden. Områdets karaktär av gränslandskap märks

också genom ett periodvis mycket omfattande inslag av främmande mynt. Det gäller emellertid märkligt nog inte danska mynt under nyare tid innan Skåne införlivades med Sverige 1658. De utländska mynten domineras då istället av tyska mynt vilket visar att gränshandeln då var baserad på byten snarare än köp och försäljning.

Kenneth Jonsson

3. Övrig forskning och publicering

Vikingatid

Arbetet har fortsatt med publiceringen av fynden från Blekinge och bl.a. har ett större antal mynt digitalfotograferats för illustrationer.

Gert Rispling har arbetat mycket med det arabiska fyndmaterialet i allmänhet. Johan Landgren har med anslag från Gunnar Ekströms stiftelse avslutat ett projektarbete för att registrera alla vikingatida arabiska fyndmynt på data (se nedan s. 17-24).

Övrigt

Under året gav NFG ut det första numret av en ny numismatisk tidskrift, Myntstudier. Den kommer endast att publiceras på Internet och behandlar enbart mynt. Antalet nummer per år bestäms av hur många manuskript som inkommer till tidskriften.

4. Undervisning

Numismatik ingår som ett avsnitt i grundkursen på A-nivå (mynthistorien ca 100–1500) vid arkeologiska institutionen. Undervisningen gavs under året av Kenneth Jonsson. Nanouschka Myrberg medverkade i undervisningen i arkeologi under höstterminen. Forskarhandledning gavs av Kenneth Jonsson (doktoranderna Cecilia von Heijne och Nanouschka Myrberg). Frédéric Elfver har en extern handledare (Brita Malmer).

Frédéric Elfver höll en grundkurs i numismatik för arkeologistuderande vid Södertörns högskola.

Handledning vid uppsatsskrivning sker främst på B- och C- men även på D-betygsnivå i arkeologi. Uppsatserna behandlar främst vikingatida och medeltida teman. För den medeltida perioden har uppsatserna behandlat nordiskt och baltiskt material.

Vid Arkeologiska institutionen framlades under läsåret två uppsatser, båda med Nanouschka Myrberg som handledare.

Jordfunna islamiska mynt - vunna projektresultat

Johan Landgren

Genom årens lopp har över 82 000 vikingatida islamiska mynt påträffats i svensk jord fördelade på omkring 1690 fynd. Mynten är präglade mellan omkring år 700 e.Kr. och början av 1000-talet och drygt 60% av dessa är präglade av den samanidiska dynastin. Mynt från den umayyadiska och abbasidiska dynastin är också vanliga i svenska silverdepåer (Holst 1973, 5ff).

Genom ekonomiskt bidrag från Gunnar Ekströms stiftelse har ett projekt kunnat genomföras under ett års tid (juli 2002 – juni 2003) vid Numismatiska Forskningsgruppen, Arkeologiska institutionen, Stockholms universitet. Projektet har bestått i att upprätta en databas över de vikingatida islamiska mynten funna i svensk jord. Insamlandet av data kring mynten har främst skett med utgångspunkt från den bortgångne historikern och numismatikern Thomas S. Noonans opublicerade fyndlistor. De kommer förhoppningsvis att publiceras inom en 5-10-årsperiod. Då uppgifterna tidigare endast var inlagda i ett ordbehandlingsprogram, saknades möjligheter att få en bra överblick av materialet. Tillkomsten av databasen ger därför nya möjligheter att studera det islamiska myntmaterialet mycket ingående. Vid sidan av Thomas S. Noonans fyndlistor har även CNS-volymerna använts för att samla in uppgifter. Nya uppgifter har också tillkommit främst genom bestämmningar av Gert Rispling.

En fynddatabas fanns vid Numismatiska forskningsgruppen redan innan projektet inleddes. Uppgifter såsom tpq (tidigast möjliga nedläggningsår för silverdepå, vilket bestäms av det yngsta myntet i depån), fyndort, socken och landskap om fynden fanns registrerade. Dessa uppgifter användes sedan vid registreringen av uppgifter om de enskilda islamiska mynten vilket tidigare saknats. Av de i Sverige drygt 80 000 funna islamiska

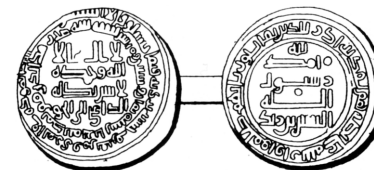

Fig. 1. Kalifatet. Zaydid. al-Hasan b. Zayd. Dirham Jurjan 268 e.H. (881/2 e.Kr.). Från Skarpa Alby-skatten, Sandby sn, Öland 1840. SHM 936.

GA - Gotländskt Arkiv, Visby.

NNUM – Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad. Köpenhamn.

SNT – Svensk Numismatisk Tidskrift. Stockholm.

9. Numismatiska forskningsgruppen 1/1 2003 – 31/12 2003

Besöksadress: Frescati hagv. 16B.

Postadress: Stockholms universitet, 106 91 Stockholm

Telefon: 08-16 20 00 (växel)

08-674 77 50

Telefax: 08-674 77 53

Föreståndare: Professor Kenneth Jonsson, tel. 674 77 55, e-post: kenneth.jonsson@ark.su.se. Klara Östra Kyrkogata 8B, 111 52 Stockholm, tel. 20 07 86.

Agehed, Kenneth, tel. 674 76 80, e-post: agehed@physics.kth.se. Vikstensv. 45, 121 56 Johanneshov, tel. 39 12 72.

Elfver, Frédéric, FM, doktorand, tel. 674 77 51, e-post: frederic.elfver@ark.su.se. Bordsvägen 55, 2 tr., 122 46 Enskede, tel. 660 25 46, mobil: 0702-24 88 19.

von Heijne, Cecilia, FK, doktorand, tel. 674 77 54, e-post: cecilia.von.heijne@ark.su.se. Solfagravägen 44, 141 45 Huddinge, tel. 711 33 71, mobil 0733-790694.

Landgren, Johan, FK, tel. 674 76 80, e-post: tpq@spray.se. Getfotsv. 29, 122 46 Enskede, tel. 765 65 67, mobil 070-3423600.

Larsson, Christina, redaktionssekreterare, tel. 674 77 50. e-post: christina.larsson@ark.su.se. Aborrv. 36, 181 30 Lidingö, tel. 765 62 63.

Martinson, Marie, redaktionssekreterare, tel. 674 77 50, e-post: marie.martinson@ark.su.se. Ledungsvägen 45, 187 75 Täby, tel. 91 27 22.

Myrberg, Nanouschka, FM, doktorand, tel. 674 77 52, e-post: nmyrb@ark.su.se. Zinkens v. 27, 117 41 Stockholm, tel. 668 73 44, mobil 070-4941144.

Rispling, Gert, FK och jur. kand, tel. 674 76 80, e-post: gertrispling@hotmail.com. Lennart Torstenssons väg 12C, 761 43 Norrtälje, tel. 0176-148 48.

C-uppsats

Johan Holm, Från silvermynt till myntat silver - förändringar i depositions-mönster på Gotland under sen vikingatid och tidig medeltid, 1100-1220. Niklas Olsson Strömstedt, Myntverk på Gotland under tidig medeltid 1140-1288.

5. Konferenser och andra engagemang

Stockholm, 22 januari. Stockholms universitet, Introduktionsseminarium vid forskarseminariet utifrån avhandlingen (Myrberg).

Lund, 28 februari. Studiebesök på Arkeologiska institutionen i Lund samt Lunds Universitets Historiska Museum (von Heijne).

Oslo, 7-8 mars. *Försteopponent* vid Svein H. Gullbekks disputation på dr.philos. avhandlingen *Pengevesenets fremvekst og fall i Norge i middelalderen* (Jonsson).

Lidköping, 13 mars. *Vittnen* vid rättegång om myntstöldar på Västergötlands Museum, Skara (Elfver och Jonsson).

Visby, 1 april. *Studiebesök* vid Gotlands Fornsal (Jonsson).

Visby, 2-3 april. *Ämneskonferens* i arkeologi (Jonsson)

Uppland – Västmanland, 11 april. Exkursion till Uppsala - Enköpingsområdet med AB-kursen i arkeologi (Myrberg).

Örebro, 22-24 april. *Studiebesök* vid Örebro Läns Museum (Jonsson).

Uppsala, 2-4 maj. Konferens Nordic TAG. *Föredrag*: Falska fornlämningar? (Myrberg).

Lund, 16 maj. *Studiebesök* vid Lunds Universitets Historiska Museum (von Heijne och Jonsson).

Lund, 19 maj. *Studiebesök* vid Kulturen (Jonsson).

Lovö, 23 maj. *Exkursion* till Lovö och Arkeologiska institutionens seminariegrävning (Elfver och Myrberg).

Reykjavik, 26-29 juni. Nordisk Numismatisk Unions möte (Elfver och Jonsson). *Föredrag*: *Moneta Lundensis. Myntningen i Lund under Hardeknut, Magnus den gode och Sven Estridsen ca 1035-1050* (Elfver).

Visby, 10-11 juli. *Studiebesök* vid Gotlands Fornsal (Jonsson).

Gotland, 9-10 augusti. Exkursion med C-studenter i arkeologi (Myrberg).

Hillerød, 19 augusti. *Studieresa* till L. E. Brunns myntsamling på Frederiksborgs slott, Hillerød för materialinsamling till avhandlingen (Elfver).

Köpenhamn, 1-3 september. Studiebesök på Den kgl. Mønt- og Medaillesamling (von Heijne).

Södermanland, 3 september. Exkursion till Fållnäs gård med omgivningar med doktorandseminariet Stockholms Universitet (Myrberg).

Madrid, 15-19 september. XIII:e Internationella Numismatiska Kongressen (Elfver, Jonsson, Landgren och Myrberg). *Föredrag*: The Coinages at Lund c. 1035-1050 and some metal analyses (Elfver); Törnebylätt, a multiple hoard, t.p.q. 1512 (Jonsson); A worth of its own? (Myrberg).

Fållnäs, 23 september. *Metalldetektorinventering* vid de medeltida byggnadslämningarna vid Fållnäs, Södermanland (Elfver).

Birka, 26-28 september. Kollokvium om Birka-Sigtuna. *Föredrag*: Dateringen av mynt i Birkas yngsta lager och i Sigtunas äldsta lager - en jämförelse (Jonsson).

Stockholm, 8 oktober. Stockholms universitet. Tredje och avslutande forskarseminariet "Från stamp och städ till markens stoft" (von Heijne).

Stockholm, 15 oktober. Stockholms universitet. Första seminarium vid forskarseminariet utifrån avhandlingen (Myrberg).

Växjö, 15 oktober. *Studieresa* till myntsamlingen vid Smålands museum för materialinsamling till avhandlingen (Elfver).

Cambridge, 27 oktober. *Opponent* vid Kristin A. Bornholdt Collins disputation på doktorsavhandlingen *Viking-Age Coin Finds from the Isle of Man. A Study of Coin Circulation, production and Concept of Wealth* (Jonsson).

Stockholm, 13 november. Konferens "Ting som berör" på Södertörns Högskola (Myrberg).

Göteborg, 27-28 november. Konferens "Arkeologins publika relation" på Göteborgs universitet (Myrberg).

Tillägg beträffande Georg de Lavals myntplanscher. *SNT* 2003:7, 169. Besök vid donator Sven Svenssons grav i samband med 75-årsminnet av hans död. *SNT* 2003:8, 187.

Tysken som band in böcker åt Elias Brenner. Om en 1600-talsbokbindare vid namn Georg Ihle och dennes relation till Brenner 1691. *SNT* 2003:8, 190-191.

Om 15 öre klipping 1543 och två jordfynd från Östergötland. *Myntstudier* 2003:1, 7-8 (tills. med Elisabet Regner).

Cecilia von Heijne

Mynt, makt och människor ettusen år senare... *Gaudeamus* nr 9, 28. Viking-Age Hoards and Socio-Political Changes in the Slågarp area, Skåne. Results and interpretations based on the archaeological excavation in Stora Slågarp. *Lund Archaeological Review* 2001, 109-121. Recension av Ulrika Bornestaf: Myntfynd från Halland. Sveriges Mynt-historia, Landskapsinventeringen 10. *SNT* 2003:7, 140.

Kenneth Jonsson

Hungarian coins from the Viking Age found in Sweden. *Numizmatikai Közlöny* (Budapest), 2001-2002, 59-70.

Forskningsaktuell - Myntfynd i Västmanland. *NFG:s verksamhetsberättelse* 2002, 2-6.

Ytterligare ett exemplar av Grännabrakteaten. *SNT* 2003:6, 133.

Numismatica general. Introduction. *A Survey of Numismatic Research 1996-2001* (red. C. Alfaro & A. Burnett), Madrid 2003, 909-911 (tills. med J. Torres).

Pengevesent fremvekst og fall i Norge i middelalderen. *NNUM* 2003:7-8, 128-136 (tills. med Jørgen Steen Jensen).

Folkvandringstida guldmynt; Jaroslav den vises mynt; Gotlands äldsta mynt. *Klenoder i Gotlands Fornsal*. *GA* 2003, 80-81, 112-115.

Ett gruvligt fynd. *Myntstudier* 2003:1, 5-6.

Kråkvilan - en skatt med rara mynt från Sturetiden. *Myntstudier* 2003:1, 9-12.

Gert Rispling

The Spillings Viking coin hoards. *Minerva. The international Review of Ancient Art & Archaeology* (London), 2003:2, 47-48 (tills. med Inger Hammarberg).

Thomas S. Noonan in memoriam (1938-2001). *Revue Numismatique* (Paris), 2002, 385-383.

Arab-sasanidiskt mynt från 690-talet. *SNT* 2003:8, 182-183 (tills. med Jahangir Yassi).

Förkortningar

GA - Gotländskt Arkiv, Visby.

liksom översikten över numismatisk forskning 1996-2001.

Inom arkeologi omfattar förvärven ett flertal nya doktorsavhandlingar samt en delvolym om de öländska järnåldersgravarna. Inom ekonomisk historia har bl.a. första delen av Heckshers ekonomiska historia från Gustav Vasa samt Spuffords bok om medeltidens handelsmän i Europa inköpts.

Ett mycket stort antal auktions- och lagerkataloger har under året skänkts av B. Ahlström Mynthandel.

8. Personalia

Marie Martinson slutade sin halvtidstjänst som redaktionsekreterare i juni.

Christina Larsson tillträdde halvtidstjänsten som redaktionssekreterare i december.

Kenneth Jonsson avgick efter 12 år från styrelsen för den Internationella Numismatiska Kommissjonen.

Gert Rispling har under januari till mars fortsatt arbetet med bestämningen av mynten i de två skatter som hittades i Spillings, Othem sn, Gotland 1999. Därefter har arbetet skett i KMK. Antalet mynt uppgår sammanlagt till ca 14.200 ex. Gotlands Fornsal är arbetsgivare.

Kenneth Agehed har fortsatt att fotografera mynt, bl.a. från Spillingskatterna.

Stefan Andolf gjorde två veckors arbetsmarknadspraktik vid NFG i februari.

9. Tryckta skrifter

Frédéric Elfver

Seminarieuppsatser framlagda vid Numismatiska forskningsgruppen, Stockholms universitet, perioden 1992-2002. *NNUM* 2003:1/2, 26-31.

Myntets dag på Kungl. Myntkabinettet den 30 november 2002. *SNT* 2003:2, 38-39.

Om två räkningar från 1874 beträffande Numismatiska Meddelanden I. *SNT* 2003:2, 38-39.

Årsberättelse för år 2002 avgiven av styrelsen för Svenska Numismatiska Föreningen. *SNT* 2003:2, 40-42.

Om myntliknande smycken med bysantinska motiv från 1000-talets Danmark. *NNUM* 2003:3/4, 44-46.

Hederslegionen till Gunnel Engwall. *SNT* 2003:5, 113.

Stockholm, 9 december. Stockholms universitet, Arkeologiska institutionen. *Grundkurs* i numismatik (Jonsson).

Köpenhamn, 18 december. *Studieresa* till Nationalmuseet och Den kgl. Mønt- og Medaillesamling för materialinsamling till avhandlingen (Elfver).

6. Datorisering och forskarkontakter

Databearbetning utgör ett viktigt led i analysen av myntmaterialet. Databaserna utgör ofta utgångspunkten för de uppsatser som skrivs och de utnyttjas flitigt i den forskning som bedrivs. Databaserna har också utnyttjats av externa forskare såväl inom som utom Sverige. Databaserna revideras också ständigt som ett resultat av genomförda analyser.

Vid verksamhetsårets slut var ca 270.500 poster registrerade på data. Mycket arbete har lagts ned på att komplettera äldre databaser med mer information. Vad gäller svenska fynd har arbetet fortsatt med att komplettera fynden från medeltid och nyare tid.

Ämne	Område	Period	Antal poster
Mynt	Sverige	Medeltid	7.000
		Nyare tid	3.500
	Danmark	Vikingatid	4.050
		Medeltid	5.300
	Norge	Medeltid	1.000
		Vikingatid	4.000
	Tyskland	Vikingatid	48.200
	England	Vikingatid	46.100
	Baltikum	Medeltid	1.300
	Solidi	Folkvandringstid	800
Fynd	Islamiska områden	Vikingatid	103.050
		Medeltid	22.000
	Diverse	Vikingatid	2.000
		Romersk järnålder	350
	Sverige	Folkvandringstid	260
		Vikingatid	2.750
		Medeltid-nyare tid	1.925
		Vikingatid	3.200
	Europa	Medeltid-nyare tid	150
		Typer, myntmästare etc.	3.100
Auktions- och lagerkataloger	Litteratur Hela världen	Antik till nutid	1.850
		Antik till nutid	7.500

Digitala kameror har nu fått så bra prestanda att de i stort sett är likvärdiga

med konventionella kameror. Digitala bilder kan därför numera användas i publikationer och för forskningsändamål. Enkelheten och möjligheten att studera myntbilderna i kraftig förstoring t.ex. i samband med stampstudier gör att de redan idag helt tagit över de traditionella fotografiernas roll. NFG har börjat bygga upp ett digitalt bildarkiv av främst vikingatida och medeltida mynt. Mynten finns i såväl offentliga som privata samlingar. En stor del av materialet har fyndproveniens. Vid årets slut fanns ca 9.000 mynt fotografierade varav drygt hälften var medeltida. Dessutom finns ett tusental bilder med lägre upplösning som laddats ner från Internet eller som erhållits av andra.

Under året har bestämningar av mynt gjorts för museer, institutioner och andra doktorander (Elfver, Jonsson och Rispling).

Under december hölls den traditionella årliga träffen med äldre studenter med ett dussintal deltagare.

NFG besöktes under året bl.a. av doktorand Mateusz Bogucki, Warszawa, doktorand Tim Bolton, Cambridge och prof. Peter Spufford, Cambridge.

7. Studiesamling, bibliotek och arkiv

Studiesamlingen av mynt har fortsatt att byggas ut huvudsakligen genom gåvor men även genom anslag från Gunnar Ekströms Stiftelse för Numismatisk Forskning. Samlingen används i undervisningen för att illustrera myntutvecklingen och medger praktiska övningar med bestämning, stampstudier m.m. Mynt har erhållits som gåva från Rolf Alstertun, Frédéric Elfver, Gunnel Holmgren och Kenneth Jonsson. Under året har sammanlagt 62 föremål tillförts samlingarna som nu uppgår till 1.460 ex. (huvudsakligen mynt) inkl. kopior som är nödvändiga eftersom priserna för originalmynt under många perioder vida överstiger de tillgängliga medlen. Bland nyförvärven kan nämnas vikingatida mynt från Kalifatet, Tyskland och England.

Kategori	Område	Period	Antal
Mynt	Sverige	Vikingatid	6
		Medeltid	13
		Nyare tid	27
		Medeltid	16
		Nyare tid	2
	Gotland	Vikingatid	1
		Medeltid	28
	Skandinavien	Vikingatid	36
		Medeltid	5
	Norge	Nyare tid	3

Finland	Nyare tid	1
Island	Nyare tid	5
Baltikum	Medeltid	15
	Nyare tid	2
Ryssland	Nyare tid	1
Polen	Vikingatid	4
	Nyare tid	3
Tyskland	Vikingatid	175
	Medeltid	14
	Nyare tid	1
Italien	Vikingatid	1
Böhmen	Vikingatid	2
Ungern	Vikingatid	1
	Nyare tid	1
Österrike	Nyare tid	2
England	Vikingatid	60
	Medeltid	9
Nederländerna	Vikingatid	2
Frankrike	Vikingatid	2
	Medeltid	62
	Nyare tid	1
Italien	Medeltid	3
Mexiko	Nyare tid	1
Kalifatet	Vikingatid	620
	Medeltid	72
Volgabulgarer	Vikingatid	2
Kelter	Antik	6
Grekland	Antik	101
Romerska riket	Antik	55
Bysantinska riket	Antik	18
Sasanidiska riket	Antik	4
Axumitiska riket	Antik	3
Indien	Antik	10
Övriga områden		16
Sedlar		5
Medaljer		5

Bibliotekets registrerade tillväxt uppgick under verksamhetsåret till sammanlagt 153 nummer (exkl. auktions- och lagerkataloger).

Inom numismatik har förvärven bl.a. omfattat KMK:s publikationer (gåva) liksom Brenners Thesaurus Nummorum 1731, Holms katalog över den anglo-saxiska samlingen i Uppsala, Schives verk över norska medeltidsmynt, Mitchiner om multipeldirhemer och Garbaczewski om polska brak-teater. Vidare ett flertal volymer i syllogeserien över antika grekiska mynt